

‘Culturele consumptie bindt ons’

Amin Maalouf over oud en nieuw Europa, over soevereiniteit en het dubbele paspoort

‘Europa is haar kompas kwijt’, ‘de Arabische wereld heeft een gebrek aan moreel bewustzijn’ en ‘cultuur moet Europa binden’, zo legt de Libanese schrijver Amin Maalouf in Amsterdam uit aan MARGOT DIJKGRAAF.

‘Aan het eind van de vorige eeuw had ik het gevoel dat de wereld ging ontsporen.’ De Libanese schrijver en journalist Amin Maalouf zegt het bedachtzaam. „Daarom schreef ik mijn boek over identiteiten. Na het einde van de Koude Oorlog hebben we de kans voorbij laten gaan om, zoals de afloop van eerdere conflicten liet zien, iets nieuws in het leven te roepen.

„Het verdrag na de Eerste Wereldoorlog was desastreus, dat van na de Tweede was al wat beter: men creëerde de Verenigde Naties. De Koude Oorlog was in wezen van dezelfde orde, maar men heeft niet de behoefte gevoeld om na afloop rond de tafel te gaan zitten, waarschijnlijk omdat die oorlog op een vreedzame wijze is geëindigd. Maar er was een nieuwe werkelijkheid ontstaan, die ons had moeten aanzetten de wereld opnieuw onder de loep te nemen. Dat we dat niet hebben gedaan, heeft tot ontsporingen geleid. We zijn zonder kompas de nieuwe eeuw ingegaan en die eeuw heeft ons vanaf het eerste moment door elkaar geschud.”

Docerend, sympathiek en soms opvlammend van woede, licht Amin Maalouf (1949) in zijn Amsterdamse hotel de achtergrond van zijn noodkreet toe. De Europese en de Arabische beschavingen hebben de wereld alleen nog spanningen te bieden, vindt hij, ze zijn moreel gezien failliet. Op ieder gebied – of het nu intellectueel, financieel, klimatologisch, geopolitiek of ethisch is – ziet hij kompasloosheid.

In zijn boek *De ontregeling van de wereld* betoogt Maalouf dat de Arabisch-islamitische landen steeds dieper wegzinken in een ‘historische put’. Ze koesteren wrok tegen de hele wereld en ‘vooral tegen zichzelf’. Het religieuze radicalisme daar heeft de overhand gekregen en is radicaal antiwesters van karakter. Minderheden zijn verdwenen of worden met de dood bedreigd, het lot van de vrouwen is desastreus.

Wat Maalouf de Arabische wereld verwijt, is haar gebrek aan moreel bewustzijn. Wat hij het Westen verwijt is de neiging om moreel besef aan te wenden als een middel om te overheersen. In de Arabische wereld neemt de barbaarsheid de vorm aan van intolerantie en obscurantisme, schrijft hij, in het Westen die van arrogantie en ongevoeligheid. Europa houdt hem op dit moment vooral bezig, het continent bevindt zich volgens hem in een cruciale fase.

In uw boek schrijft u dat het Westen heeft gewonnen, de wereld zijn model heeft opgelegd. Maar juist door te winnen heeft het verloren, zegt u.

„Het communistisch manifest begint met de zin: ‘Een spook waart door Europa, het spook van het communisme’. Aan het eind van het communistisch tijdperk kon je precies het omgekeerde zeggen: een spook waart door het communisme, het spook van Europa. Die pacifistische overwinning van Europa had niet alleen positieve kanten: de ‘ander’ was weggefallen. Ineens moesten we opnieuw de grenzen van Europa definiëren, het specifieke van Europa onder woorden brengen. Een positieve herdefinitie, dat hebben we nodig.”

Wat te doen?

„Eerst moeten we de Europese identiteit een zinvolle invulling geven. We hebben heel lang niet willen kiezen tussen een federalistische vorm, naar het voorbeeld van de VS, en een Europa als zone van vrije uitwisseling. Het blijkt nu onmogelijk dezelfde munt te hanteren zonder gemeenschappelijke regels voor de economie. Ieder land zal moeten accepteren dat zijn soevereiniteit beperkt wordt in ruil voor een rol op continentaal niveau. Die keuze moeten we maken. Zo niet, dan gaan we naar een situatie van ieder voor zich. Als landen zich los gaan maken is het afgelopen met Europa.”

Verlies van soevereiniteit is wel een heet hangijzer voor de meeste Europese regeringen.

Amin Maalouf: ‘Voor mij is het hebben van de dubbele nationaliteit een weerspiegeling van de realiteit’ Foto Roger Cremers

„Als Europa wordt ervaren als een vreemde macht waaraan wij de sleutels van ons huis afgeven, dan is het normaal dat iedereen nee zegt. Als we vinden dat een deel van de voorrechten die gelden in een land kan worden ingeruild voor een werkelijke participatie op Europees niveau, ligt dat heel anders.

„Nu hebben 27 democratische staten een ondemocratisch bastaardsysteem voortgebracht, zonder enige coherentie. Het Amerikaanse model werkt, dat blijkt, alleen moet je het aanpassen. De Europese staten hebben bijvoorbeeld een veel belangrijker culturele en historische dimensie. Politiek, economie en defensie zouden in handen moeten komen van een federale regering, terwijl sociale, culturele en taal gerelateerde zaken op het niveau van de afzonderlijke staat zouden moeten blijven. Het idee van Europese verkiezingen is onvermijdelijk, politiek kan zich niet meer beperken tot het nationale niveau.”

In uw boek ziet u cultuur als hét redmiddel om de ontregeling van de wereld, en dus ook van Europa, tegen te gaan.

„In landen als China, India en Brazilië groeit de economie enorm hard. Daar woont meer dan de helft van de wereldbevolking, met de ambitie het welvaartsniveau van de wester-

ling te bereiken. Hoe moet je al die volken tevreden stellen zonder de planeet uit te putten? Daarom moeten we leren dat bevrediging niet per se gerelateerd is aan materiële consumptie, zonder dat dat een straf lijkt. We moeten het verlangen om kennis te verwerven stimuleren, het plezier in muziek, het leren van talen. De toekomst is aan de culturele consumptie. Ten slotte kan cultuur een bijdrage leveren aan de opbouw van het nieuwe Europa. Nu ontbreekt het gevoel bij een gemeenschappelijk Europa te horen. Dat creëer je met cultuur, met een gemeenschappelijke geschiedenis, met de erkenning van talen. Alle Europeanen moeten voelen dat Europa de plek is waar hun cultuur bloeit, zonder dat het ten koste gaat van hun cultuur en identiteit.”

AMIN MAALOUF

Het werk van Amin Maalouf (Libanon, 1949) wordt op alle continenten gelezen. Of je nu iemand spreekt in Izmir, in Thessaloniki, Kaïro of Montreal, hij wordt op handen gedragen: ‘hij kent ons, hij schrijft voor óns’. De een denkt aan zijn boek over de kruistochten gezien door Arabische ogen, de ander aan zijn essay *Moorddadige identiteiten*, de derde aan een van zijn vele historische romans, waaronder *Samarkand of De omzwervingen van Baldassare*, of aan zijn libretto voor de opera *L’amour de loin* van Kaija Saariaho. Maalouf is een man met één been in de westerse wereld, met het andere in de Arabische. Sinds 1976 woont hij in Frankrijk. In zijn boek *Oorsprong* schetste hij de geschiedenis van zijn familie, waarin ongelofelijk veel talen, religies en achtergronden samenkomen en die inmiddels over de hele wereld is uitgewaaierd. Maalouf werkte als journalist, versloeg wereldwijd oorlogen, van Vietnam tot Somalië en Iran. Hij is een Erasmusdenker en essayist, een romanschrijver, reiziger en verhalenverteller. (MD)

Europa zal steeds meer bestaan uit immigranten.

„Voor immigranten hebben we een soort *contrat social* nodig, een handvest met rechten en plichten, zowel voor degene die migreert als voor degene die hem ontvangt. Wie komt heeft de plicht de taal volledig te leren, familiair te worden met de cultuur van het land, met de tradities en de levenswijze.

„De cultuur van het ontvangende land is geen witte bladzijde waarop iedereen kan schrijven wat hij wil. De nieuwkomer moet

adoptereren wat al bestaat en tegelijkertijd de vrijheid hebben iets aan die pagina toe te voegen.

„De eerste wens van een immigrant is geaccepteerd te worden en te integreren. Als hij zich verworpen voelt, gaat hij zijn verschil benadrukken en het inzetten als een strijdmiddel. Die open deur is zeker van belang in Europa, dat van oorsprong geen immigratiegebied is zoals VS en Canada.”

Ontwikkelt zich dan tegelijkertijd een Europese islam?

„Ik vind dat Europese staten individuen moeten verwelkomen, geen gemeenschappen. Het is niet wijs om je op groepen te richten. Iemand die aankomt is geen eigendom van een bepaalde gemeenschap, hij is een individu. Het immigratiehandvest geldt voor die persoon. Een nieuwkomer moet de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van geloof accepteren en hij moet zijn geloof kunnen belijden zonder gediscrimineerd te worden. Het is een grote vergissing om je tot moslims in het algemeen te richten.”

Hoe staat u tegenover het dubbele paspoort?

„Voor mij is het hebben van de dubbele nationaliteit een weerspiegeling van de realiteit. Ik heb een emotionele band met mijn geboorteland, Libanon, en ook met mijn adoptieland, Frankrijk. Het feit dat ik beide nationaliteiten heb, geeft me sereniteit. De dubbele nationaliteit is een wezenlijk element om de integratie te beïnvloeden. Als je mensen dwingt te kiezen, schaf je de integratie in feite af, dan breng je de maatschappij in een situatie van eeuwige confrontatie. Ieder individu moet zich zijn verschillende vormen van afkomst kunnen toe-eigenen. Als je hem dwingt te kiezen, roep je de ergste spanningen op.”

Amin Maalouf: *De ontregeling van de wereld*. Vert. Eef Gratama. De Geus, 251 blz. € 19,90